

บทที่ 2

ดุลการชำระเงิน

ดุลการชำระเงินเป็นการบันทึกการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ที่พำนักอาศัย (residents) ในประเทศหนึ่ง กับผู้ที่พำนักอาศัยในประเทศอื่น ๆ เป็นการบันทึกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยมากมักใช้เวลา 1 ปี โดยบันทึกในรูปของเงินตราสกุลในประเทศนั้น ๆ

คำว่า “ผู้พำนักอาศัย” หมายถึงผู้มีถิ่นฐานหรือภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนั้น ๆ สำหรับข้าราชการสถานทูต กองทหารต่างชาติ นักท่องเที่ยวและคนงานที่ไปทำงานต่างประเทศชั่วคราว จะเป็นผู้ที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศที่ถือสัญชาติอยู่ ส่วนบริษัทต่างชาติหรือบริษัทในเครือจะมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศที่เริ่มทำการผลิต หรือประเทศแม่

การบันทึกดุลการชำระเงินช่วยให้ประเทศสามารถพยากรณ์ค่าเงินสกุลของตนในตลาดอัตราแลกเปลี่ยนได้ เมื่อมีเครื่องชี้ว่าเงินสกุลในประเทศเริ่มอ่อนแอลง ประเทศนั้นสามารถใช้นโยบายเพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นในทางการค้าและการเงินระหว่างประเทศ นอกจากนี้การบันทึกดุลการชำระเงินยังช่วยทำให้ประเทศสามารถวางนโยบายด้านการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนประกอบของดุลการชำระเงิน

ดุลการชำระเงินแสดงถึงรายการต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดรายรับหรือรายจ่ายในรูปของเงินตราต่างประเทศ แยกออกได้เป็นบัญชีเดินสะพัด (current account) บัญชีทุน (capital account) และบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ (international or official reserves account)

บัญชีเดินสะพัด ประกอบด้วยรายการสินค้า บริการ และเงินโอนหรือเงินบริจาค

(1) **รายการสินค้า** ถือเป็นรายการที่มองเห็นได้หรือจับต้องได้ (visible or tangible items) ประกอบด้วยสินค้าออกและสินค้าเข้าหลาย ๆ ประเภทในจำนวนที่แตกต่างกัน ความ

แตกต่างกันระหว่างสินค้าออกและสินค้าเข้าแสดงถึงดุลการค้า ถ้าสินค้าออกมากกว่าสินค้าเข้า แสดงว่า ดุลการค้าเกินดุล ในทางตรงกันข้าม ถ้าสินค้าเข้ามากกว่าสินค้าออก แสดงว่า ดุลการค้าขาดดุล

ดุลการค้าเป็นบัญชีที่สำคัญที่สุดในดุลการชำระเงิน เพราะมีบทบาทส่วนหนึ่งในการแสดงถึงระดับอุปสงค์รวมภายในประเทศ ประเทศสหรัฐอเมริกาแสดงดุลการค้าเป็นรายเดือน เป็นการแสดงให้เห็นถึงฐานะการแข่งขันของสินค้าสหรัฐอเมริกาในตลาดโลก การเปลี่ยนแปลงในดุลการค้าจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจหลายประการ เช่น การส่งสินค้าออกที่เพิ่มขึ้นจะทำให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น เครื่องมือที่ใช้วัดความต้องการปัจจัยการผลิตอันหนึ่งคืออัตราการว่างงาน ในขณะที่เดียวกันสินค้าเข้าที่แข่งขันกับการผลิตภายในประเทศ จะทำให้ความต้องการใช้ปัจจัยการผลิตภายในประเทศลดลง แสดงว่า การเพิ่มขึ้นสุทธิของสินค้าออกทำให้อุปสงค์รวมและการจ้างงานเพิ่มขึ้น

การบันทึกรายการสินค้าในดุลการชำระเงิน ราคาของสินค้าออกที่บันทึกคือ ราคา f.o.b. (free on board) เป็นราคาของสินค้าออกที่ท่าเรือของประเทศผู้ส่งออก ส่วนราคาของสินค้าเข้าที่บันทึกคือราคา c.i.f. (cost, insurance and freight) เป็นราคาสินค้าที่ได้รวมต้นทุนการผลิต ค่าระวาง และค่าประกันภัยเอาไว้ด้วยจนถึงประเทศผู้ส่งเข้า ดังนั้น เมื่อรวมมูลค่าสินค้าเข้าของโลกเข้าด้วยกัน จะมากกว่ามูลค่าของสินค้าออกทั้งโลก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การขาดดุลการค้าสูงกว่าความเป็นจริง

(2) **รายการบริการ** เป็นรายการที่มองไม่เห็นหรือจับต้องไม่ได้ (invisible or intangible items) ประกอบด้วยรายการสำคัญ ๆ ดังนี้

- (ก) บริการด้านการขนส่ง เช่น ค่าระวางและค่าประกันภัยสินค้า
- (ข) บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหาร และค่ามัคคุเทศน์
- (ค) บริการของรัฐบาล เช่น ค่าใช้จ่ายทางการทูต ค่าใช้จ่ายทางการที่ปฏิบัติงานอยู่นอกประเทศ
- (ง) บริการทางวิชาการและธุรกิจ เช่น การให้บริการทางการศึกษาหรือการจัดการทางธุรกิจ การจ้างดารามาพยนตร์ต่างประเทศ ค่าธรรมเนียมและค่าลิขสิทธิ์ต่าง ๆ
- (จ) รายได้จากต่างประเทศ ในรูปของดอกเบี้ยจากเงินให้กู้ยืมและเงินปันผลหรือกำไรจากการลงทุนในต่างประเทศ

บัญชีการค้าและการบริการจะมีผลต่ออุปสงค์รวมภายในประเทศ ถ้ามีการส่งออกบริการจะทำให้อุปสงค์รวมเพิ่มขึ้น หรือในทางตรงกันข้าม การสั่งเข้าบริการจะทำให้อุปสงค์รวมลดลง รายจ่ายและรายรับของเงินปันผล ค่าดอกเบี้ย ค่าลิขสิทธิ์ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัจจัยการผลิตในช่วงเวลาที่มีการรับหรือการจ่ายเกิดขึ้น ดังนั้นเมื่ออุปสงค์บริการดีขึ้นหรือเลวลง ไม่สามารถบอกได้ว่ามีการใช้ปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร

บัญชีบริการทางด้านการท่องเที่ยว เป็นบัญชีที่สำคัญมากในบางประเทศ ประเทศที่ร่ำรวยมักจะมีดุลการท่องเที่ยวยขาดดุล การท่องเที่ยวจะมีความยืดหยุ่นทางด้านรายได้มาก และมีความยืดหยุ่นต่ออัตราแลกเปลี่ยนสูง การท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องกับการขนส่ง การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะถูกบันทึกในดุลการชำระเงินเมื่อใช้พาหนะของต่างประเทศ เช่น ใช้สายการบินของต่างประเทศ รวมทั้งการใช้บริการของต่างประเทศ เช่น ค่าธรรมเนียมการใช้สนามบินของเครื่องบิน

(3) **รายการเงินโอนหรือเงินบริจาค** เป็นการโอนเงินระหว่างภาครัฐบาลหรือระหว่างภาคเอกชน โดยอาจเป็นเงินให้เปล่า การให้สิ่งของและของขวัญ การส่งเงินออกจากประเทศ การส่งเงินกลับเข้าประเทศของแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการที่ประเทศได้รับเงินบริจาคจากต่างประเทศอาจมีเงื่อนไขผูกพันให้ต้องซื้อสินค้าจากประเทศนั้น ๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ดุลบัญชีเดินสะพัด รวมถึงดุลการค้า ดุลบริการ และดุลเงินโอน ดุลบัญชีเดินสะพัดไม่จำเป็นต้องสมดุล ในการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ บัญชีเดินสะพัดเป็นบัญชีที่สำคัญมาก เพราะแสดงถึงความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อส่งออกของประเทศในขณะใดขณะหนึ่ง และแสดงถึงความต้องการสินค้าและบริการนำเข้าจากต่างประเทศในช่วงเดียวกัน

บัญชีทุน เป็นการเคลื่อนย้ายทุนระหว่างประเทศทั้งของภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยอาจเป็นการลงทุนทางตรง หรือเป็นการลงทุนทางอ้อม (portfolio) ในการลงทุนทางตรง เจ้าของทุนจะเป็นผู้ดำเนินกิจการเอง ส่วนการลงทุนทางอ้อม เป็นการลงทุนโดยซื้อพันธบัตร หลักทรัพย์ หรือหุ้นของต่างประเทศ ผู้ลงทุนอาจเลือกลงทุนในระยะยาว หรือระยะสั้น โดยที่การลงทุนระยะยาวมีระยะเวลาตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป ส่วนการลงทุนระยะสั้นมีระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี นอกจากนี้ยังมีเงินกู้ของรัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน ซึ่งแบ่งออกเป็นเงินกู้ระยะสั้นและระยะยาวเช่นกัน รวมทั้งการฝากเงินในต่างประเทศ และการให้เครดิตในการซื้อขายสินค้า

ตัวอย่างของการให้เครดิตทางการค้า เช่น ถ้าประเทศไทยขายสินค้าออกให้กับต่างประเทศ โดยให้เครดิต 3 เดือน จะถือว่าประเทศไทยมีเงินลงทุนระยะสั้นระยะเวลา 3 เดือน อยู่ในต่างประเทศเป็นเงินเท่ากับมูลค่าสินค้าออก

บัญชีทุนมีความสัมพันธ์กับตลาดหลักทรัพย์และตลาดเงินตราต่างประเทศ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ ในการพิจารณาดุลการชำระเงินในระยะสั้น ดุลการค้า และการบริการเป็นตัวชี้ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี แต่ในระยะยาวแล้วต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในบัญชีทุนด้วย เพราะการไหลเข้าของทุนจะช่วยชดเชยการขาดดุลการค้า แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป ผลตอบแทนของทุนจะเริ่มไหลออกจากประเทศไปในรูปของกำไรและอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะทำให้บัญชีเดินสะพัดขาดดุลมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การลงทุนโดยตรงของชาวต่างประเทศ จะมีผลต่อเนื่องในการนำเข้าสินค้าทุนและวัตถุดิบจากประเทศแม่ ซึ่งจะมีผลต่อบัญชีเดินสะพัด

บัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ เป็นรายการที่แตกต่างจากรายการอื่น ๆ ในดุลการชำระเงิน เพราะใช้สำหรับชดเชยความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในดุลการชำระเงินเนื่องจากรายการอื่น ๆ หรือรายการใดรายการหนึ่งโดยเฉพาะ เมื่อมีการพิจารณาฐานะของดุลการชำระเงินรวม (overall balance) รายการทุนสำรองระหว่างประเทศบางครั้งเรียกว่า accommodating transactions หรือรายการ below the line ส่วนรายการบัญชีเดินสะพัดและรายการบัญชีทุน หรือเรียกรวมเป็นรายการแลกเปลี่ยนอิสระ (autonomous transactions) เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นโดยมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือทางการเมืองเป็นแรงจูงใจ เช่น การส่งออก การนำเข้า การให้เงินช่วยเหลือ หรือการตั้งฐานทัพในต่างประเทศ รายการแลกเปลี่ยนอิสระบางครั้งเรียกว่า รายการ above the line

รายการผิดพลาดกลาดเคลื่อนหรือจำนวนไม่ประจักษ์ (errors and omissions) เนื่องจากการบันทึกการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศมักมีการผิดพลาดเกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้เพราะความยุ่งยากในการเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการบันทึกทั้งทางด้านเดบิตและเครดิต ไม่ได้มาจากแหล่งเดียวกันเสมอไป เช่นรายการสินค้าออกและสินค้าเข้าจะบันทึกเมื่อสินค้าผ่านแดน แต่รายการชำระเงินไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นพร้อมกันกับวันที่สินค้าผ่านแดน นั่นคือ รายการชำระเงินจะบันทึกในวันที่ทำการจ่ายเงิน ซึ่งมูลค่าของการบันทึกทั้งสองรายการนี้อาจเกิดการคลาดเคลื่อน นอกจากนี้ตัวเลขบางรายการเป็นเพียงการประมาณการเท่านั้น เช่นการใช้จ่ายของ

นักท่องเที่ยว จำนวนจากจำนวนนักท่องเที่ยวแต่ละชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศ คุณกับจำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวแต่ละชาติ และคุณกับค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันของนักท่องเที่ยวแต่ละชาติ นอกจากนี้บางรายการเป็นการนำเข้าหรือส่งออกอย่างผิดกฎหมายที่ไม่มีการบันทึกไว้ ส่วนรายการเงินโอนและเงินบริจาคของเอกชน เป็นรายการที่หาตัวเลขได้ยากมาก ดังนั้นเมื่อรวมรายการทุกรายการในดุลการชำระเงินเข้าด้วยกัน จึงต้องมีการปรับตัวเลขของแต่ละรายการเพื่อให้รายรับและรายจ่ายในภาคระหว่างประเทศใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งเป็นการปรับรายการต่าง ๆ ในดุลการชำระเงินให้ถูกต้อง ผลต่างที่ได้จากยอดรวมของการปรับตัวเลขทุกรายการทางด้านเดบิตและเครดิต จะเป็นจำนวนผิดพลาดและคลาดเคลื่อนสุทธิ เมื่อนำรายการผิดพลาดและคลาดเคลื่อนสุทธิไปบันทึกในดุลการชำระเงิน จะสามารถคำนวณหายอดการขาดดุลหรือเกินดุลได้

หลักในการบันทึกรายการในบัญชีดุลการชำระเงิน

การบันทึกรายการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศในดุลการชำระเงิน เป็นการบันทึกโดยใช้หลักบัญชีคู่ นั่นคือ รายการใดที่ทำให้ประเทศได้รับเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น บันทึกทางด้านเครดิต (+) ส่วนรายการใดที่ทำให้ประเทศสูญเสียเงินตราต่างประเทศ บันทึกทางด้านเดบิต (-) ทั้งนี้รายการทางด้านเครดิตและเดบิตจะต้องสมดุลตลอดเวลา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ประเทศไทยส่งสินค้าออกไปต่างประเทศ 50,000 บาท และจะได้รับเงินตราต่างประเทศเป็นค่าสินค้าในอีก 3 เดือนข้างหน้า การบันทึกในดุลการชำระเงินจะทำได้ดังนี้ กล่าวคือการที่ไทยส่งสินค้าออกไปต่างประเทศ จะลงรายการทางด้านเดบิต และการที่ไทยจะได้รับเงินชำระค่าสินค้าออกในอีก 3 เดือนข้างหน้า ถือว่า ไทยมีเงินลงทุนระยะสั้นในต่างประเทศ ซึ่งจะลงรายการทางด้านเดบิต ดังต่อไปนี้

	เดบิต (-)	เครดิต (+)
สินค้าออก		50,000
ทุนระยะสั้น (ไหลออก)	50,000	

แต่ถ้าประเทศไทยส่งสินค้าออกจำนวนดังกล่าวข้างต้นไปต่างประเทศ และได้รับการชำระเงินทันที การบันทึกลงในบัญชีดุลการชำระเงินจะแตกต่างกัน เพราะการได้รับเงินชำระค่าสินค้า เป็นการได้รับเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น ทุนสำรองระหว่างประเทศจะเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะทำให้ดุลทางบัญชีสมดุล จะต้องบันทึกลงในรายการทุนสำรองระหว่างประเทศทางด้านเดบิต ดังนี้

	เดบิต (-)	เครดิต (+)
สินค้าออก		50,000
ทุนสำรองระหว่างประเทศ	50,000	

(2) นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย โดยเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าโรงแรม อาหาร และอื่น ๆ เป็นจำนวน 50,000 บาท ดังนั้น ในดุลการชำระเงินจะบันทึกรายการนี้ทางด้านเครดิตของบัญชีเดินสะพัด เพราะการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ทำให้ไทยได้รับเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิดความสมดุลทางบัญชี จะต้องลงรายการทุนสำรองระหว่างประเทศทางด้านเดบิต ดังนี้

	เดบิต (-)	เครดิต (+)
รายรับจากนักท่องเที่ยว		50,000
ทุนสำรองระหว่างประเทศ	50,000	

(3) ประเทศไทยบริจาคอาหารให้กับต่างประเทศเป็นมูลค่า 50,000 บาท การบันทึกในดุลการชำระเงินจะบันทึกทางด้านเครดิตในรายการสินค้า และเดบิตทางด้านเงินโอน ดังนี้

	เดบิต (-)	เครดิต (+)
สินค้าออก		50,000
เงินโอน	50,000	

ประเภทของการบันทึกดุลการชำระเงิน

การบันทึกดุลการชำระเงินแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

(1) basic balance หรือดุลพื้นฐาน เป็นการบันทึกรายการบัญชีเดินสะพัดกับบัญชีเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาวลงในดุลการชำระเงิน การบันทึกดุลการชำระเงินวิธีนี้ไม่รวมเงินทุนเคลื่อนย้ายระยะสั้น เพราะถือว่าทุนระยะสั้นมีความไม่แน่นอนในระดับสูง การบันทึกโดยวิธีนี้มีประโยชน์ในแง่ของการพิจารณาพื้นฐานของปัญหา

(2) official settlement balance เป็นการบันทึกรายการบัญชีเดินสะพัดกับบัญชีเงินทุนเคลื่อนย้ายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวลงในบัญชีดุลการชำระเงิน การบันทึกดุลการชำระเงินโดยวิธีนี้เป็นวิธีที่ประเทศไทยใช้อยู่ในปัจจุบัน

(3) liquidity balance เป็นการบันทึกรายการบัญชีเดินสะพัด เงินทุนเคลื่อนย้ายระยะยาว และเงินทุนระยะสั้นเฉพาะส่วนที่ไหลออกไปต่างประเทศ การบันทึกดุลการชำระเงินวิธีนี้ไม่รวมเงินทุนระยะสั้นที่ไหลเข้า เพราะถือว่า เงินทุนระยะสั้นเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ไม่อาจยึดถือได้ กระทรวงพาณิชย์ของสหรัฐอเมริกาใช้วิธีการบันทึกแบบนี้มาตั้งแต่ปี 1955 เพื่อแสดงฐานะสภาพคล่องของประเทศ

ตัวอย่างของการบันทึกดุลการชำระเงินประเภท basic balance และ official settlement balance แสดงได้ดังนี้

		หน่วย : พันล้านบาท	
		เครดิต	เดบิต
ดุลสินค้าและบริการ	(1)	11	
ดุลเงินโอน	(2)	9	
ดุลบัญชีเดินสะพัด	(1) + (2)	20	
ดุลเงินทุนระยะยาว	(3)		32
basic balance	(1) + (2) + (3)		12
ดุลเงินทุนระยะสั้น	(4)	7	
official settlement balance	(1) + (2) + (3) + (4)		5
การแลกเปลี่ยนทางการ*	(5)	5	
บัญชีดุลการชำระเงิน (1) + (2) + (3) + (4) + (5)		32	32

*การแลกเปลี่ยนทางการ (official transactions) อาจรวมถึงการขายทองคำ การกู้ยืมเงินจากธนาคารอื่น ๆ หรือการลดลงในทุนสำรองระหว่างประเทศ

ประโยชน์ของการบันทึกดุลการชำระเงิน

การบันทึกดุลการชำระเงินทำให้ประเทศต่าง ๆ ทราบถึงฐานะทางด้านการเงินระหว่างประเทศของประเทศตน ช่วยให้รัฐบาลสามารถวางนโยบายทางการเงิน การคลังและการค้า เพื่อรักษาเสถียรภาพในระบบเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้อง อย่างไรก็ตาม การบันทึกดุลการชำระเงินไม่ได้แสดงให้เห็นถึงสิ่งต่อไปนี้

(1) การบันทึกการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ เป็นการบันทึกรวมระหว่างผู้พำนักอาศัยในประเทศนั้น กับผู้พำนักอาศัยในต่างประเทศทั้งหมด โดยไม่ได้แยกผู้พำนักอาศัยในต่างประเทศว่าเป็นของประเทศใดบ้าง

(2) รายการในดุลการชำระเงินเป็นรายการรวม ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงชนิดของสินค้าที่ค้าขายกัน และไม่ได้แสดงให้เห็นว่า ทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเป็นการลงทุนในสาขาใด

ในระบบเศรษฐกิจ บางครั้งการเคลื่อนย้ายของทุนเป็นการนำมาลงทุนในสาขาที่ไม่เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เช่น การลงทุนสร้างศูนย์การค้า เป็นการส่งเสริมให้มีการนำเข้าสินค้าเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น

(3) ดุลการชำระเงินไม่ได้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมกรรมการแลกเปลี่ยนของผู้นำนักอาศัยในประเทศอย่างแท้จริง เพราะรวมรายการแลกเปลี่ยนบางประเภทที่ผู้นำนักอาศัยในประเทศนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น การที่ธนาคารกลางขายเงินตราต่างประเทศบางส่วนให้กับธนาคารพาณิชย์โดยตรง

(4) ดุลการชำระเงินไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการใช้นโยบายเพื่อควบคุมทางการค้าและการเงินของประเทศ

สาเหตุของความไม่สมดุลในดุลการชำระเงิน

ความไม่สมดุลของดุลการชำระเงินในทางเศรษฐศาสตร์ คุ้ได้จาก ความแตกต่างของยอดรวมของบัญชีเดินสะพัดและบัญชีทุน ซึ่งเป็นรายการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นโดยอิสระ ถ้าหากยอดรวมทางด้านเครดิตมากกว่ายอดรวมทางด้านเดบิต ดุลการชำระเงินเกินดุล ในทางตรงกันข้าม ถ้ายอดรวมทางด้านเครดิตน้อยกว่ายอดรวมทางด้านเดบิต ดุลการชำระเงินขาดดุล ความไม่สมดุลในดุลการชำระเงินมีสาเหตุที่สำคัญดังนี้

(1) ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล ประเทศที่ส่งออกสินค้าเกษตรเป็นส่วนใหญ่ อาจมีปัญหาความไม่สมดุลเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เพราะการส่งออกจะเพิ่มขึ้นในฤดูเก็บเกี่ยว ในขณะที่มีการนำเข้าตลอดปี หรือมีการนำเข้าปุ๋ยมากในฤดูกาลเพาะปลูก ในขณะที่มีการส่งออกคงที่ หรือในประเทศที่นำเข้าสินค้าประเภทอาหารเป็นส่วนใหญ่ มูลค่าสินค้าเข้าจะสูงมากกว่าก่อนถึงฤดูเก็บเกี่ยว ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นเหล่านี้จะสามารถปรับเข้าสู่ความสมดุลได้โดยไม่ต้องดำเนินมาตรการแก้ไข

(2) ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเมื่อเกิดมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น เช่น การนัดหยุดงาน เกิดภัยทางธรรมชาติ หรือเกิดความวุ่นวายทางการเมือง ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นอาจนำทุนสำรองระหว่างประเทศออกมาใช้จนกว่าเหตุการณ์จะเข้าสู่ภาวะปกติ

(3) ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นตามวัฏจักร (cyclical disequilibrium) เช่นในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ ผลิตสินค้าได้น้อย ความต้องการสินค้าของต่างประเทศลดลง และในช่วงที่

เศรษฐกิจรุ่งเรือง มีความต้องการสินค้าเข้าเพิ่มมากขึ้น ถ้าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นค่อนข้างรุนแรง รัฐบาลอาจต้องใช้นโยบายเข้าแก้ไข

(4) ความไม่สมดุลในโครงสร้าง (structural disequilibrium) อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในความต้องการสินค้าออกและสินค้าเข้าของประเทศนั้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของรายได้ การเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าที่ทดแทนกัน หรือการเปลี่ยนแปลงในรสนิยมของผู้บริโภค มาตรการที่ใช้แก้ไขคือ ทำให้มีการโยกย้ายทรัพยากรการผลิตจากสินค้าที่มีอุปสงค์ต่ำไปสู่สินค้าที่มีอุปสงค์สูงกว่า

มาตรการที่ใช้ปรับความไม่สมดุล

ความไม่สมดุลของดุลการชำระเงินที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีที่ท่าว่าจะยังคงอยู่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด นั่นคือ ไม่สามารถปรับเข้าสู่ดุลยภาพได้ด้วยตนเอง รัฐบาลอาจดำเนินนโยบายแก้ไขได้ดังนี้

(1) นโยบายการเงินและการคลัง นักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่านโยบายการคลังใช้เพื่อแก้ไขความไม่สมดุลภายใน เช่น การใช้จ่ายของรัฐบาลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับการจ้างงาน ส่วนนโยบายการเงินใช้เพื่อแก้ไขความไม่สมดุลภายนอก เช่น การใช้นโยบายการเงินอย่างเข้มงวด โดยการเพิ่มอัตราดอกเบี้ย ทำให้รายได้ลดลง การส่งสินค้าเข้าลดลง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ย ยังมีผลกระทบต่อ การเคลื่อนย้ายทุนระหว่างประเทศ

(2) การเปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยน ภายใต้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนเสรี การขาดดุลการค้าทำให้เงินตราของประเทศนั้นเสื่อมค่าลง การส่งออกจะเพิ่มขึ้น และการนำเข้าลดลง อย่างไรก็ตาม การลดค่าของเงินจะทำให้มูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นและมูลค่าการนำเข้าลดลงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นของอุปสงค์และอุปทานของสินค้าออกและสินค้าเข้า

(3) การควบคุมทางการค้าและการเงินระหว่างประเทศ การควบคุมมีหลายรูปแบบ เช่น การควบคุมทางด้านภาษีศุลกากร ใบอนุญาตนำเข้า โควตา อัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา การควบคุมเงินทุน หรืออื่น ๆ มาตรการต่าง ๆ ทางด้านการควบคุม จะนำมาใช้เมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น เพราะก่อให้เกิดการบิดเบือนในการจัดสรรทรัพยากร

ลักษณะบางประการของการส่งสินค้าเข้าและการส่งสินค้าออก

ประการแรก การส่งสินค้าเข้าของประเทศกำลังพัฒนาอาจเป็นสิ่งจำเป็นในการเพิ่มกำลังการผลิต ทำให้มีการนำเข้าสินค้าทุน เทคโนโลยีใหม่ ๆ และวัตถุดิบที่จำเป็น ดังนั้นความจำเป็นของประเทศจึงขึ้นอยู่กับ การนำเข้าสินค้าเข้า แต่ประเทศก็ควรลดการนำเข้า เพื่อส่งเสริมการจ้างงานภายในประเทศ

ประการที่สอง การส่งเข้าอาจมีประโยชน์ กล่าวคือ การใช้จ่ายซื้อสินค้าเข้าจะลดการใช้จ่ายภายในประเทศ ประเทศอาจมีภาวะเงินเฟ้อเนื่องมาจากมีความต้องการสินค้าและบริการภายในประเทศมากเกินไป ในกรณีเช่นนี้ ถ้ามีการเปลี่ยนจากการบริโภคสินค้าในประเทศไปบริโภคสินค้าของต่างประเทศ จะทำให้ความต้องการสินค้าในประเทศลดลง ซึ่งจะช่วยลดความกดดันที่มีต่อราคาสินค้า

ประการที่สาม ถ้าประเทศพึ่งพาการส่งออกมากเกินไปเพื่อรักษาความจำเป็นของระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือ ประเทศมีการส่งออกเป็นสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับรายได้ประชาชาติ เมื่อใดก็ตามที่ตลาดต่างประเทศมีความผันผวน หรือต่างประเทศเปลี่ยนแปลงนโยบาย ประเทศนั้นจะได้รับผลกระทบจากภาวะตลาดต่างประเทศเป็นอย่างมาก

ประการที่สี่ ประเทศที่พึ่งพาการส่งออกสูงอาจต้องใช้เงินทุนจากต่างประเทศในอัตราสูงเช่นกัน เพื่อพัฒนากิจกรรมส่งออก การใช้เงินทุนจากต่างประเทศค่อนข้างสูง อาจทำให้แนวโน้มการผลิตเป็นไปเพื่อสนองตลาดต่างประเทศมากกว่าตลาดภายในประเทศ รวมทั้งอาจมีผลทำให้ความเหมาะสมของเทคนิคที่ใช้ในการผลิตบิดเบือนไปด้วย ทำให้ประเทศใช้วิธีการผลิตแบบใช้ทุนมาก (capital intensive) ทั้ง ๆ ที่มีรายได้ต่ำ

ประการที่ห้า ประเทศอาจมีปัญหาเกี่ยวกับปริมาณเงินในประเทศ ถ้าประเทศนั้นมีสัดส่วนของการค้าค่อนข้างสูง เพราะการเปลี่ยนแปลงการนำเข้าและการส่งออก จะมีผลต่อปริมาณเงินตราต่างประเทศของประเทศนั้น ๆ และการปล่อยให้กู้ของธนาคารพาณิชย์ก็ขึ้นกับทุนสำรองที่ธนาคารมีอยู่ ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดปริมาณเงินของประเทศ ประเทศที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศมาก ปริมาณเงินอาจถูกระงับโดยปริมาณเงินตราต่างประเทศ ทำให้ยากที่จะมีโอกาสใช้นโยบายการเงินอย่างอิสระ

ปัญหาของประเทศกำลังพัฒนา

(1) ปัญหาทางด้านการพัฒนาประเทศ ประเทศกำลังพัฒนามักจะตั้งเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจไว้สูงเกินไป อีกทั้งแนวทางในการพัฒนายังพึ่งพิงสินค้าประเภททุนในระดับสูง ทำให้มีความต้องการนำเข้าสินค้าทุนสูงกว่ารายรับในรูปเงินตราต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านดุลการชำระเงิน

(2) ปัญหาทางด้านสินค้าออก สินค้าออกของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เป็นสินค้าขั้นปฐมทางการเกษตรและวัตถุดิบ ซึ่งลักษณะของอุปสงค์และอุปทานของสินค้าเหล่านี้ได้สร้างปัญหาบางประการ ในระยะสั้นความยืดหยุ่นของอุปทานของสินค้าเกษตรต่ำมาก ปริมาณการผลิตค่อนข้างคงที่ไม่ว่าระดับราคาเป็นเท่าไรก็ตาม นอกจากนี้ระดับราคาสินค้าขั้นปฐมในตลาดโลกยังขาดเสถียรภาพ

(3) ปัญหาทางด้านอัตราการแลกเปลี่ยนสินค้า (term of trade) ประเทศกำลังพัฒนาจะประสบกับปัญหาการลดลงของอัตราการแลกเปลี่ยนสินค้า เนื่องจากราคาสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นรวดเร็วกว่าราคาสินค้าออก กล่าวกันว่า การที่อัตราการแลกเปลี่ยนสินค้าของประเทศกำลังพัฒนาเลวลง เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว แสดงถึงการโอนรายได้จากประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้ช่องว่างของรายได้ยิ่งห่างกันมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการแสดงว่าสวัสดิการ (welfare) ของประเทศกำลังพัฒนาเลวลงด้วย

ดุลการชำระเงินของประเทศไทย

ประเทศไทยเริ่มมีปัญหาดุลการชำระเงินตั้งแต่ปี 1969 เป็นต้นมา ก่อนปี 1969 ไทยมีดุลบริการและดุลบริการเกินดุลเพียงพอที่จะชดเชยกับการขาดดุลการค้าที่เกิดขึ้นได้ ในปี 1969 ดุลบริการเริ่มลดลง บัญชีเดินสะพัดจึงขาดดุลสูงมาก นับตั้งแต่ปี 1972 เป็นต้นมา ทุนเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการช่วยชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด ซึ่งสูงขึ้นทุกปี จนทำให้ปัญหาดุลการชำระเงินรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในปี 1978 และ 1983 ดุลการชำระเงินขาดดุลประมาณ 13,298 และ 18,078 ล้านบาท ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างสินค้าเข้าและสินค้าออก ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในบัญชีเดินสะพัด จะเห็นได้ว่า อัตราการเพิ่มของสินค้าเข้าโดยเฉลี่ยสูงกว่าอัตราการเพิ่มของ

สินค้าออก และโครงสร้างสินค้าออกที่สำคัญของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นสินค้าขั้นปฐม ซึ่งมีความไม่แน่นอนทั้งทางด้านการผลิตและราคาในระดับสูง สินค้าออกดั้งเดิมที่ยังคงมีมูลค่า การส่งออกสูงอยู่ ได้แก่ ข้าวและยางพารา ส่วนสินค้าออกใหม่ได้แก่ มันสำปะหลัง กุ้งสด ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ อัญมณี ไบยาสูบ แผงวงจรไฟฟ้า และผลไม้กระป๋อง นับตั้งแต่ปี 1978 เป็นต้นมา ได้มีการส่งออกสินค้าประเภทพลาสติก สัตว์น้ำกระป๋องและรองเท้าเพิ่มขึ้น

ส่วนโครงสร้างสินค้านำเข้า ในช่วงก่อนปี 1972 การเปลี่ยนแปลงการนำเข้ามีผล มาจากการเพิ่มปริมาณการนำเข้า แต่หลังจากปี 1973 ได้เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันขึ้น การเพิ่มการ นำเข้าเป็นผลมาจากราคาเป็นส่วนใหญ่ สินค้าเข้าประเภทวัตถุดิบและกึ่งวัตถุดิบได้เพิ่มความ สำคัญขึ้น ได้แก่ โลหะ เคมีภัณฑ์ เส้นใยสำหรับใช้ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ และเยื่อสำหรับ ทำกระดาษ ส่วนสินค้านำเข้า สินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าเข้าอื่น ๆ ในระยะหลังได้ลดความ สำคัญลง สำหรับการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันขึ้น สัดส่วนของ การนำเข้าสูงขึ้น

ทางด้านดุลบริการของไทยส่วนใหญ่จะเกินดุล เนื่องมาจากการใช้จ่ายของรัฐบาล ต่างประเทศในประเทศไทย ผลประโยชน์จากการลงทุนในต่างประเทศ โดยเฉพาะรายได้จาก ดอกเบี้ยของทุนสำรองที่ทางการลงทุนในต่างประเทศ รายรับจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นใน ระยะหลังรวมทั้งรายได้ส่งกลับของแรงงานที่ไปทำงานในต่างประเทศ

สำหรับดุลเงินทุน ประเทศไทยมีการเคลื่อนย้ายเงินทุนสุทธิเกินดุล ซึ่งเป็นผลมาจาก การกู้เงินของทางการ เพื่อใช้ในกิจการรัฐวิสาหกิจและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเงิน กู้จากสถาบันระหว่างประเทศ รัฐบาลต่างประเทศและจากตลาดเงินทุนเอกชนในต่างประเทศ ส่วนเงินทุนของภาคเอกชน เป็นการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และภาคเอกชนกู้เงินมา เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินธุรกิจ ในระยะหลังเงินทุนที่นำเข้า ส่วนใหญ่มาจากสิงคโปร์และฮ่องกง การนำเงินทุนเข้าของภาคเอกชน มีส่วนช่วยชดเชยการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดได้มาก

คำถามบทที่ 2

1. ดุลการชำระเงินคืออะไร ระยะเวลามีบทบาทในการกำหนดดุลการชำระเงินอย่างไร
2. จงอธิบายความหมายของคำว่า “ผู้พำนักอาศัย”
3. จงอธิบายถึงบัญชีเดินสะพัด บัญชีทุน และบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในดุลการชำระเงิน
4. รายการผิดพลาดคลาดเคลื่อน มีความสำคัญอย่างไรในดุลการชำระเงิน
5. รายการแลกเปลี่ยนโดยอิสระ (autonomous transactions หรือ above the line) หมายถึงอะไร
6. รายการ accommodating transactions หรือ below the line หมายถึงอะไร
7. การพิจารณาบัญชีดุลการค้าและบริการในดุลการชำระเงินจะทำให้ทราบถึงลักษณะของการใช้ปัจจัยการผลิต และอุปสงค์รวมของประเทศได้เพียงใด เพราะอะไร
8. จงยกตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการบันทึกรายการต่าง ๆ ในบัญชีดุลการชำระเงิน
9. เพราะเหตุใดการบันทึกดุลการชำระเงินทางบัญชีจึงสมดุลอยู่เสมอ
10. จงอธิบายถึงการบันทึกดุลการชำระเงินแบบ Official Settlement Balance ซึ่งเป็นแบบที่ประเทศไทยใช้อยู่ การขาดดุลหรือการเกินดุลการชำระเงินในการบันทึกแบบนี้วัดได้อย่างไร
11. สำหรับผู้วางนโยบายในระบบเศรษฐกิจ ความไม่สมดุลในดุลการชำระเงินแสดงถึงอะไรบ้าง และผู้วางนโยบายควรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างไร
12. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า บัญชีดุลการชำระเงินเป็นบัญชีโดยสรุปในการบันทึกการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ
13. จงอธิบายถึงลักษณะของการส่งสินค้าเข้า การส่งสินค้าออก และอัตราการการค้าของประเทศกำลังพัฒนา
14. จงอธิบายถึงลักษณะโครงสร้างของดุลการชำระเงินของประเทศไทยในปัจจุบัน รายการอะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ดุลการชำระเงินของไทยขาดดุลหรือเกินดุล และบัญชีทุนสำรองระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

หนังสืออ่านประกอบ บทที่ 2

นิตยา พิบูลย์รัตนกิจ. “ดุลการชำระเงิน : โครงสร้างและปัญหาในช่วงปี 2506-2526,” วารสาร
เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม 2527).

Carbough, Robert J. **International Economics**. Massachusetts : Winthrop Publishers, Inc., 1980.

Ethier, Wilfred. **Modern International Economics**. New York : W.W. Norton & Company, 1983.

Krein, Mordechai E. **International Economics : A Policy Approach**. 3rd ed. New York : Harcourt
Brace Jovanovich, Inc., 1979.

Salvatore, Dominick. **International Economics**. New York : Macmillan Publishing Company,
1983.